

**Да праблемы сімвалісцкай вобразнасці
ў драмах Янкі Купалы «Раскіданае гняздо»
і М. Метэрлінка «Сляпяя».**

Сімвалісцкая эстэтыка аказала значны ўплыў на развіццё тэатру. У канцы XIX ст. у Францыі ўзнікае першы сімвалісцкі тэатр (тэатр д'Арт), кіруемы Полем Форан. Ён праіснаваў усяго толькі два сезоны, але паспеў сказаць сваё важнае слова ў гісторыі сімвалізму. Нягледзячы на кароткі век, тэатр меў вялікі рэпертуар, у тым ліку п'есы М. Метэрлінка «Няпрошаная» і «Сляпяя».

Законы сцэнічнага сімвалізму і сваёй драматургічнай творчасці М. Метэрлінк абгрунтаваў у трактаце «Сокровище смиренных» (1896г.). Сутнасць яго ў тым, што «псіхалогія перамогі ці забойства элементарна і выключна, а бессэнсоўны шум жажлівай падзеі заглушае глыбінны, перарывісты і ціхі голас істот і прадметаў». Адсюль вынікае, што сапраўдны сэнс рэчаў раскрываецца па-за знешнімі падзеямі, па-за «знешнім» словам. Ідэямі сцэнічнага сімвалізму захапіўся і Янка Купала. Эстэтыка сімвалізму аказалася прыдатнай для ўвасаблення адраджэння ідэй Купалы-мысліцеля. («Адвечная песня», «Сон на кугране», зб. «Гусляр»). Драматургія не стала выключэннем. Найбольш поўна прынцыпы сцэнічнага сімвалізму увасобіліся ў драме «Раскіданае гняздо» (1913г.)

Янка Купала ўслед за М. Метэрлінкам спрабуе ажыццявіць прынцыпы «другога плана», калі другому плану дзеяння, інакш кажучы падтэксту, надаецца большая ўвага, чым знешнім дзеянням герояў. Але сказаць, што ў Купалы знешні дыялог, знешні сэнс падзей пазбаўлены змястоўнасці, нельга. Традыцыі беларускай літаратуры былі магальні ад мастака захавання рэалістычных прынцыпаў паказу рэальнасці.

Купала не шмат ужывае доўгіх змястоўных метэрлінскіх паўз, а вось шматкроп'е сустракаецца даволі часта, асабліва ў словах Зоські і Дашкі — вобразах, якія сімвалізуюць духоўнасць, узнёсласць.

Сімвалісцкі тэатр выпрацаваў сваю тэорыю замены дэкарацый словам. Новы прынцып афармлення спектакля павінен быў падкрэсліць важную ролю тэксту. Французскі драматург і паэт П'ер Кійяр, тэарэтык сцэнічнага сімвалізму, пісаў: «Слова стварае дэкарацыю, як і ўсё астатняе (...) Дэкарацыя павінна быць чыста арнаментальнай фікцыяй, якая дапаўняе ілюзію пры дапамозе каляровых і лінейных аналогій з п'есай. Хутчэй за ўсё будзе

дастаткова фону і некалькіх рухомах драпіровак, азу стварыць уражанне бясконцай шматстайнасці часу і месца (2, 13-14).

Фактычна гэты ж самы прынцып бярэ на ўзбраенне Янка Купала ў «Раскіданым гняздзе». У аўтарскай рэмарцы да ўсёй п'есы мастак адзначае: «Рэч дзеецца ў 1905г. Першы акт у хаце Зяблікаў, а рэшта чатыры — на руіне той жа самай хаты (3, 346). Апісанне дэкарацый вельмі ўмоўнае; Купалу больш хвалюе псіхалагічны стан герояў, рух думак персанажаў, менавіта на гэта скіраваны аўтарскія ўдакладненні ў дужках. Слова персанажа, дзякуючы асацыятыўным сувязям і настрою, з якім яно прамаўляецца, набывае глыбокі, сімвалічны сэнс. Разбураная хата-гняздо Зяблікаў сімвалізуе духоўную катастрофу сям'і: Лявон Зяблік скончыў жыццё самагубствам, Сымон апантаны прагай помсты, Зося, імгнучыся да кахання, згоды, уседаравання, страчвае розум; трывога і неспакой пасяліліся ў душы Марылі. У сям'і няма згоды і аднасці, і Купала гэта падкрэслівае словамі Старца: «Гняздо раскідалася і птушкі разбегліся якая дзе-куды... (3, 399). Прычыны бед і няшчасцяў на зямлі Старац бачыць у духоўнай слепаве ўнутранай замкнёнасці чалавека: «Слабы людзі. Нават якую маральную сілу, дык і тое не хочуць выказаць. Нейкі сон і страх усіх аплутаў» (3, 401).

Матыў слепаты моцна гучыць у «Раскіданым гняздзе» і прычыны яе агучвае старац: «Ганьба таму чалавеку, што рукі апусціць, як перавяслы і чаканне, пакуль сама доля к яму прыйдзе ў хату і папросіцца, азу прыняў яе з ласкі свае! Ганьба таму, хто вочы на ўсё заплюшчыўшы, будзе ісці ўцёртай здавён сцежкай няпраўды і бяспраўды, думаючы, што іначай быць ніколі не можа і што не ў яго волі змяніць стары парадакбессумленнага жыцця! Ганьба таму, хто радзіўшыся ў ярме, валочыць яго пакорна, як вол стары, не парываючыся нават хоць на час выпрагчыся з гэтага ярма, паганячага і аслупецца яго чалавечы! Ганьба таму! (3, 403). Старац падтрымлівае ідэю нескаронасці, пошуку шляхоў да духоўнай свабоды.

У канцэпцыі М. Метэрлінка матыў слепаты ўзмоцнены бессэнсоўным чаканнем, усё дзеянне п'есы «Сляпяя» зведзена да працэсу чакання, героі бельгійскага мастака пазбаўлены магчымасці нават пасіўнага сузірання свету. Слепата людзей з прытулка набывае маштабы слепаты ўсяго чалавечства, якое не хоча, не жадае быць відушчым. Яно само пазбавіла сябе духоўнасці (памерлы святар у п'есе) і тым самым вынесла сабе прысуд. Духоўна сляпое чалавечства ў М. Метэрлінка просіць ратунку, міласэрднасці, літасці, але адказу не чуе, катастрофа працягвае набліжацца, аб чым нагадвае крык дзіцяці ў канцы п'есы.

У М. Метэрлінка прынцып «другога рада» галоўны. За знешнім дыялогам сляпых праступае сапраўдны сэнс сутнасці. М. Бердзяеў у 1902г. пісаў пра бельгійскага пісьменніка, што ён «азуме самую ўнутраную сутнасць чалавечага жыцця як трагедыю. Для паказу трагізму чалавечага жыцця не патрэбна чыста знешняга счаплення падзей, не патрэбна фабулы, не патрэбна катастроф, шуму, крыві.(...) Няма пісьменніка ў сусветнай літаратуры, які з такой глыбінёй адлюстравалі бы вечны, пазбаўлены ўсялякіх знешніх дамешак, трагічны пачатак жыцця, як Метэрлінк» (4, 40).

Янка Купала, абапіраючыся перш за ўсё на традыцыі нацыянальнай літаратуры, не мог ігнараваць прынцып «першага рада», праз сімвалісцкую напоўненасць якога раскрываецца глыбінны падтэкст. Трэба мець на ўвазе і яшчэ адну асаблівасць, уплыў якой па Купалу відавочны. У заходнееўрапейскім тэатры пачатку XX ст. бярэ верх тэндэнцыя сінтэзу розных відаў мастацтва пад уплывам такіх рэжысёраў-рэфарматараў, як Станіслаўскі і Мейерхольд, у пастаноўках якіх відавочна арыентацыя на філасофію. Да напісання сімволіка-філасофскай драмы Купалу-рамантыка падштурхнула жаданне тэмацічна і жанрава разнастаіць беларускую літаратуру, узняць яе на еўрапейскі ўзровень, далучыць да сусветных скарбаў. Смеласць і зрыгнальнасць творчай задумы «Раскіданага гнязда» выявілася ў тым, што сімвалісцкая вобразнасць узмацніла інтэлектуальна-аналітычны пачатак п'есы, які скіраваны ў бок больш глыбокай інтэрпрэтацыі жыцця, яго асэнсавання і тлумачэння. П'еса Купала стала першым крокам да беларускай інтэлектуальнай прозы.

Літаратура:

1. Метерлинк М. Полн. собр. соч.: В 6т.; М., 1905. Т. 3.
2. Цытуецца па кн.: Французский символизм. Драматургия и театр. — СПб.: Гиперион; Издат. Центр «Гуманитарная Академия», 2000.
3. Купала Я. Паэмы. Драматычныя творы. — Мн.: Маст. літ., 1989.
4. Бердяев Н. *Sub specie aeternitatis: Опыты философские, социальные и литературные (1900-1906)*. — СПб., 1907.